

Interreg

CENTRAL EUROPE

European Union
European Regional
Development Fund

MaGICLandscapes

TAKING
COOPERATION
FORWARD

WARSZTAT PROJEKTOWY
23.03.2018 JELENIA GÓRA

**Krajobraz jak struktura- o czym mówią miary
(wskaźniki) struktury krajobrazu**

dr hab. Tomasz Szymura Uniwersytet Wrocławski

Krajobraz – znaczenie potoczne

Krajobraz w ekologii (ekologia krajobrazu):

jest to fragment powierzchni Ziemi, składający się z płatów różnych typów ekosystemów, pomiędzy którymi dochodzi do interakcji, wykazujący powtarzalność w podobnych formach morfologicznych (Forman **1995**)

[Forman, R.T.T. 1995. Land Mosaics: The Ecology of Landscapes and Regions. Cambridge University Press, Cambridge, UK.]

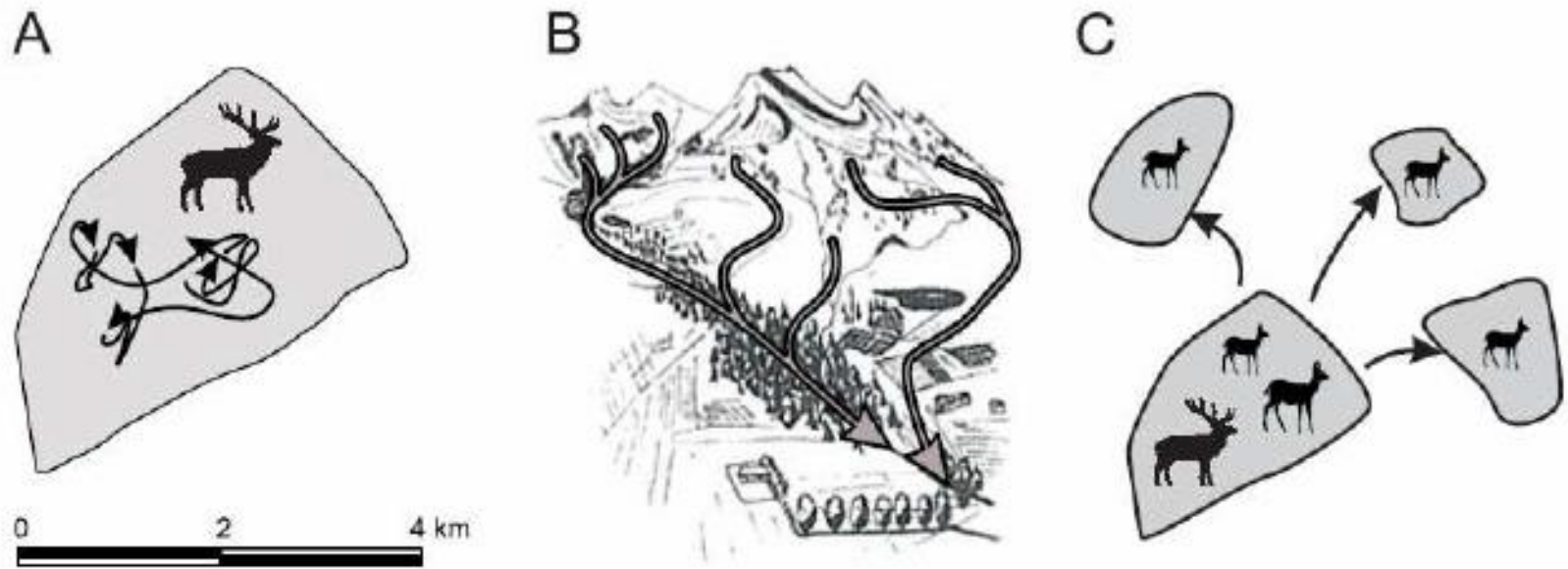

Powtarzalność

Hierarchiczna organizacja przyrody – klasyczne ujęcie

- **organizm**
- **gatunek**
- **populacja**
- **ekosystem**
- **biomy**
- **Ziemia**

Ryc. 2. Formy przemieszczania się jelenia: A. wędrówki dobowe wewnątrz areału osobniczego; B. migracje sezonowe; C. dyspersja i migracje.

Hierarchiczna organizacja przyrody – klasyczne ujęcie

- organizm
- gatunek
- populacja
- ekosystem
- **krajobraz**
- biomy
- Ziemia

*Rozwój teorii biologicznych i
ekologicznych*

Praktyka ochrony przyrody !!

- *pragmatyka*
- *zmiany globalne*

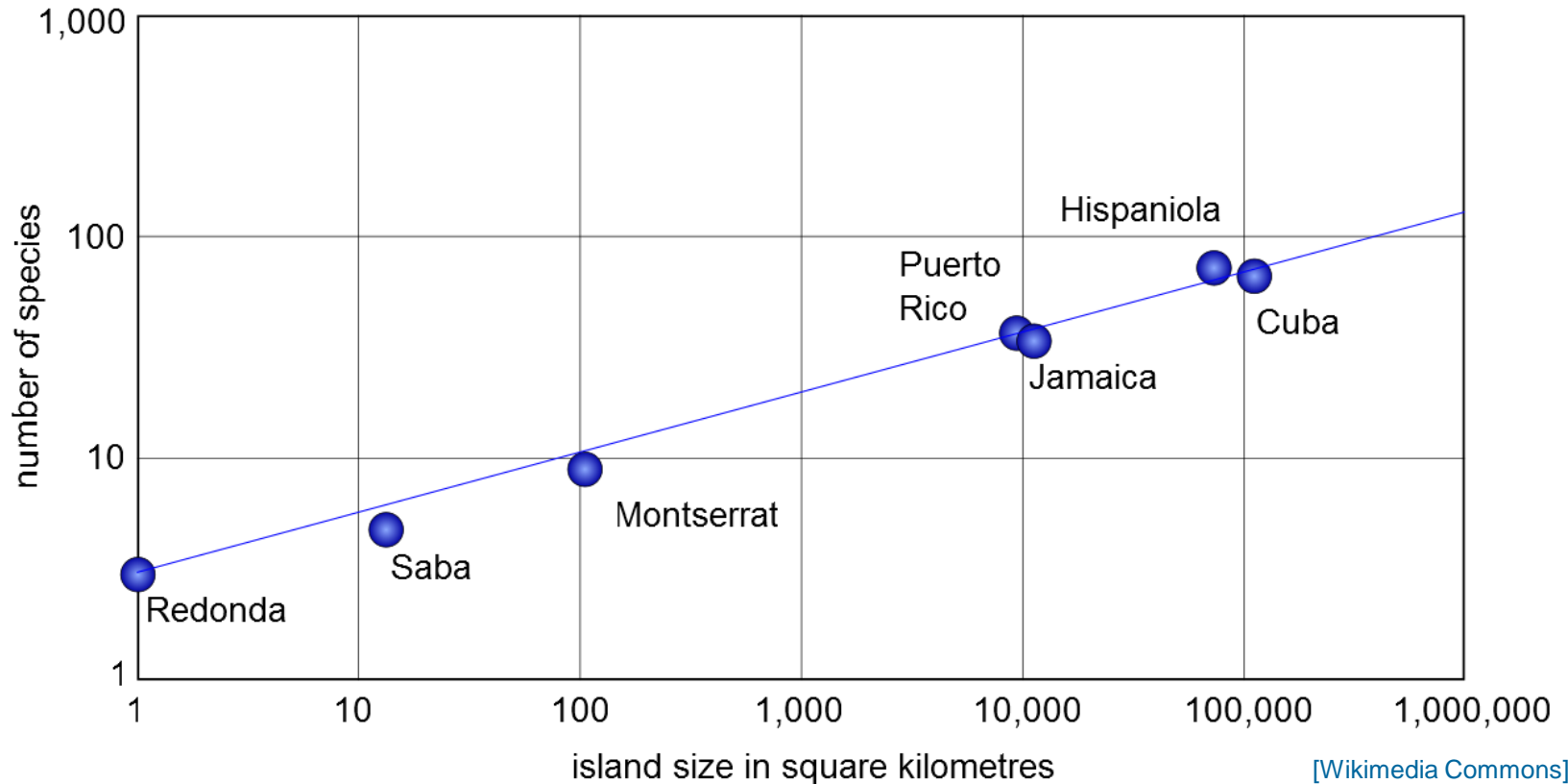
Podstawy teoretyczne - biogeograficzna teoria wysp:

Od czego zależy liczba gatunków na wyspie, i od czego zależy zmian liczby gatunków (ubywa, przybywa, nie zmienia się) – migracje i wymieranie

Duża wyspa- dużo gatunków, mała - mało

Uwaga: skala logarytmiczna na obu osiach !

Zależność liczby gatunków płazów i gadów na siedmiu różnych wyspach Karaibów od ich powierzchni (Darlington 1957)

Wpływ czasu (historii powstania wyspy): stara wyspa – dużo, młoda-mało

[Wikimedia Commons]

*Wyspa Surtsey wyłoniła się w 1963 r,
na S od Islandii,*

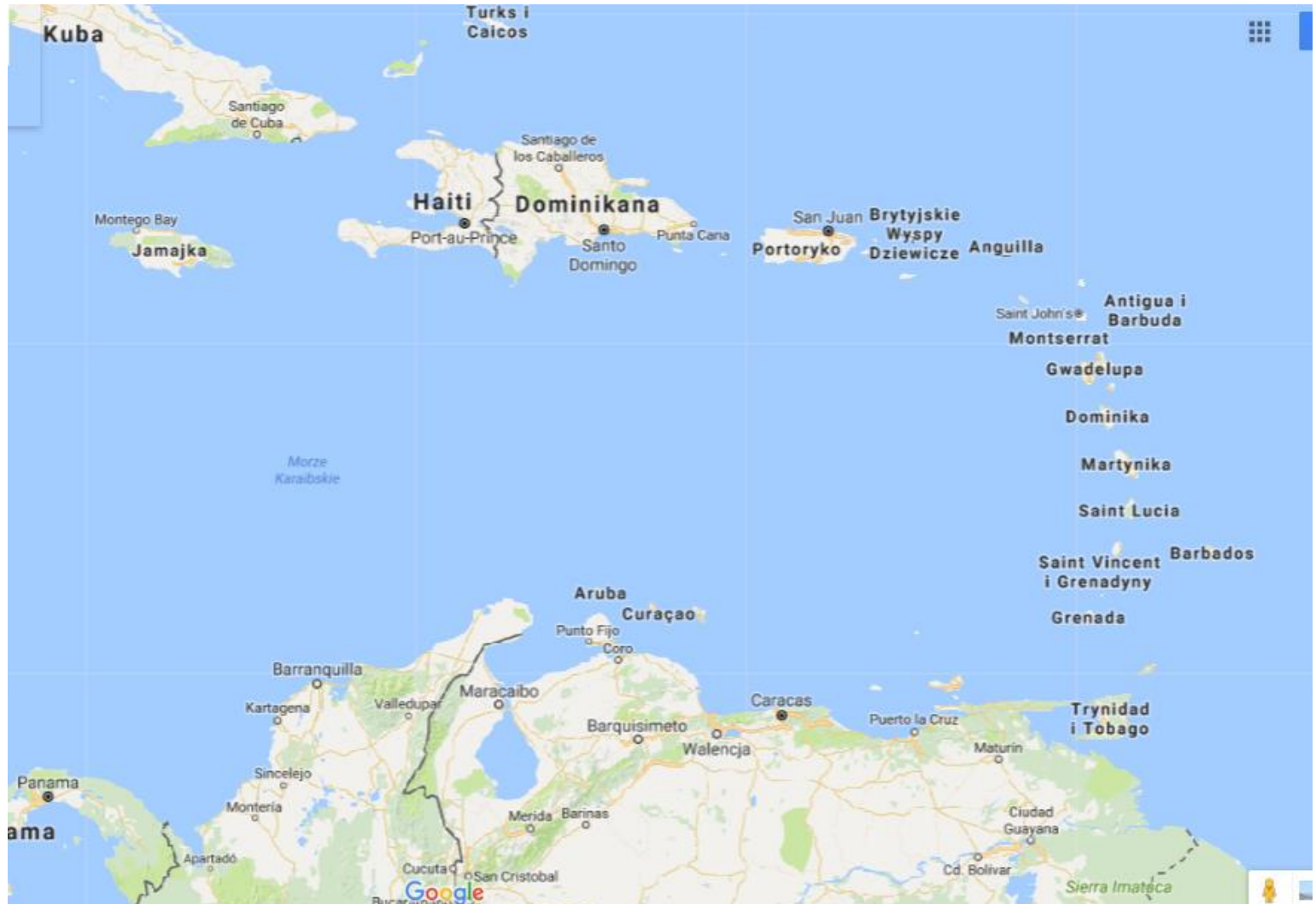
[Wikimedia Commons]

*wyspa Krakatau (Indonezja) – (erupcja
główna 1883), wciąż aktywny wulkan*

Wpływ odległości wyspy od kontynentu

[Google Maps]

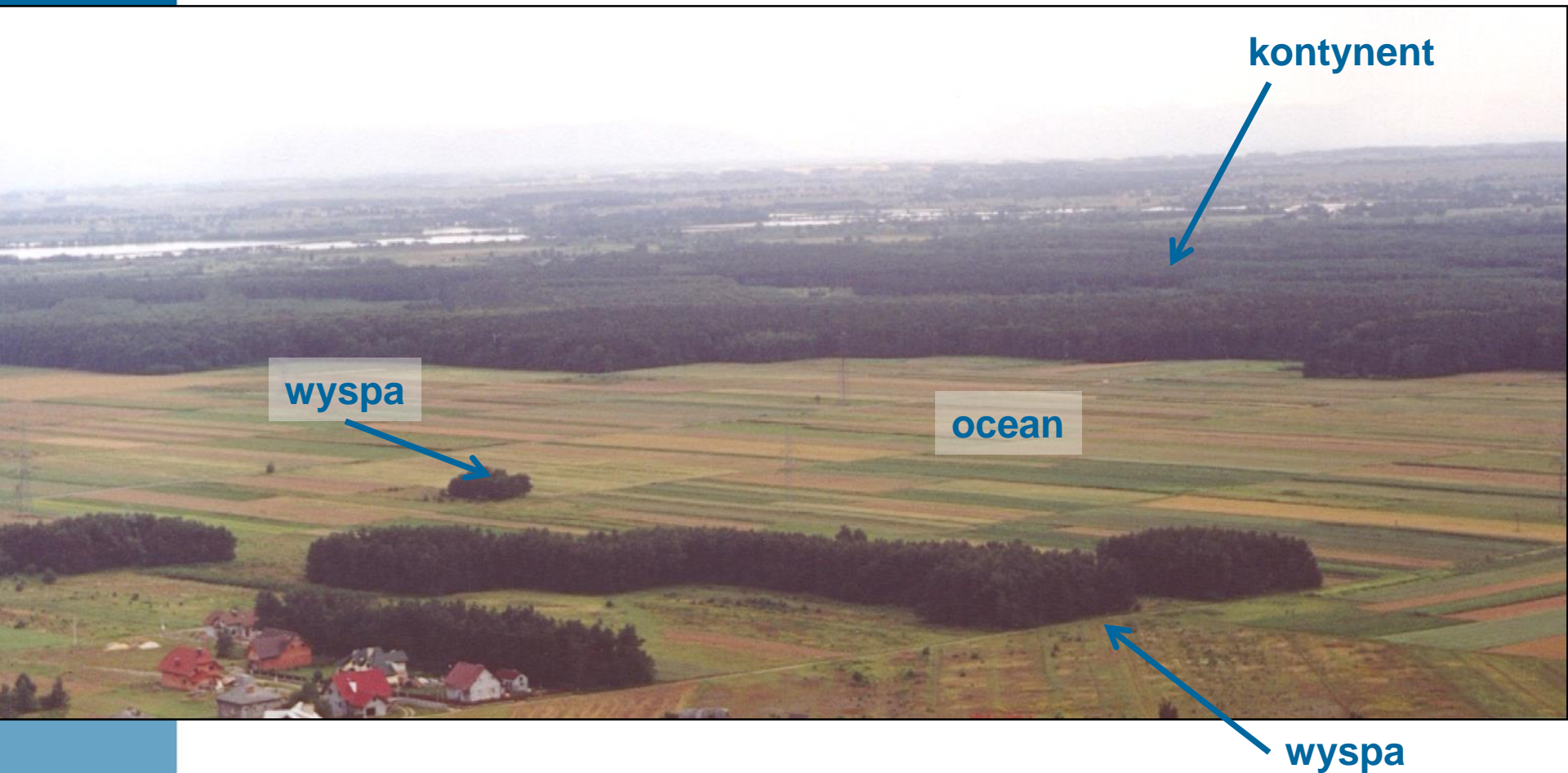
Wpływ odległości od kontynentu (lądu stałego) z którego przybywają inne gatunki – łatwiej przybyć na bliżej położone wyspy

[NOAH FRIEDMAN-RUDOVSKY / BARCROFT
MEDIA]

Wyspa środowiskowa: płaty środowiska izolowane przez otaczające je inne, zazwyczaj kontrastowe typy ekosystemów.

Płaty – nieliniowe, zróżnicowane powierzchnie krajobrazu. Powierzchnia odmienna na tle otaczającego środowiska ≈ **wyspy**

płat - **definicje robocze** - określony ekosystem, typów ekosystemów (np. lasy liściaste), forma użytkowania (np. łąki) lub pokrycia terenu (np. zwarta zabudowa)

Płat 2 (las iglasty, bór)

Płat 1 (las liściasty)

Fot. M & T Szymura

Fot. M & T Szymura

Model „płatów i korytarzy”

Krajobraz składa się z:

- podkładu macierzystego (matrycy)
- płatów (wysp)
- korytarzy

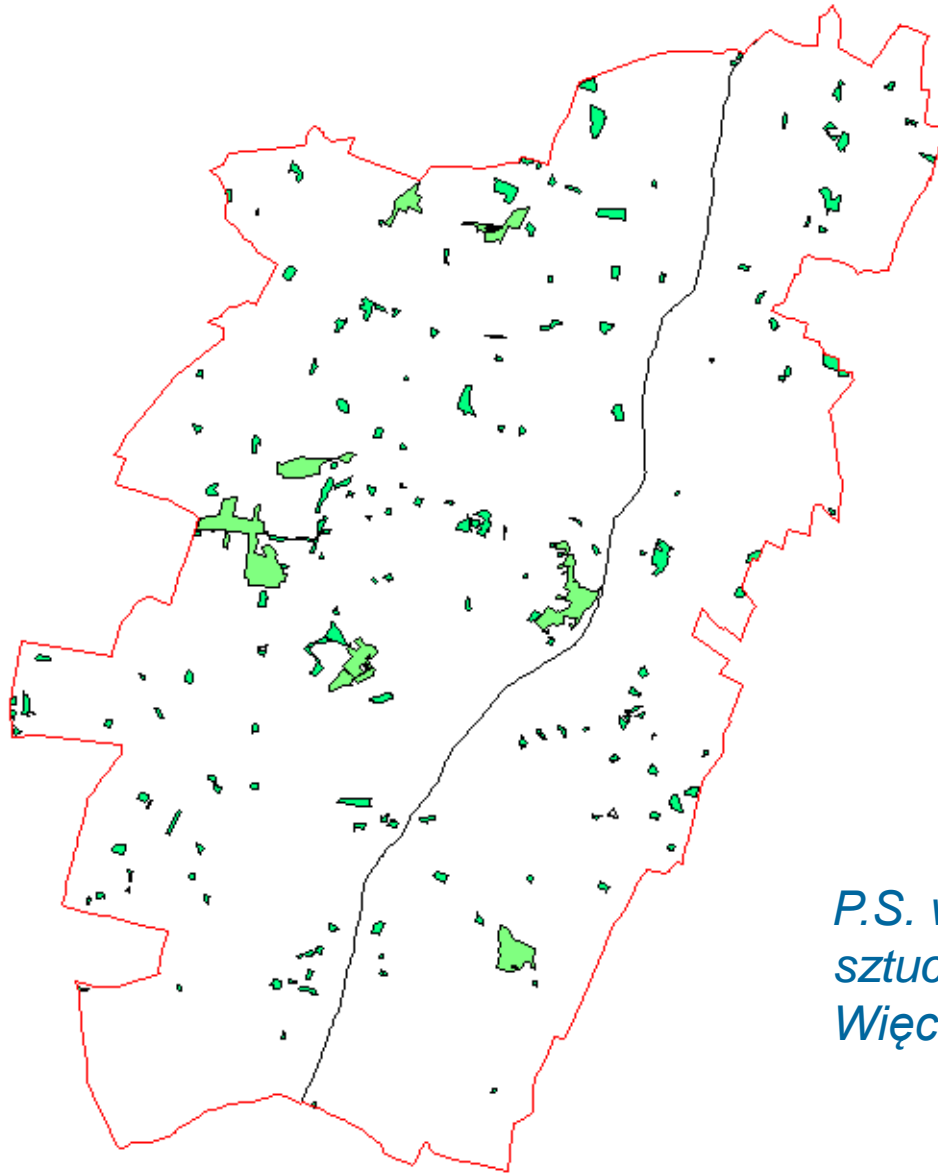

Korytarz – liniowy naturalny lub antropogeniczny element krajobrazu łączący płaty (wyspy).

Podkład macierzysty (matryca) – homogenny wycinek powierzchni ziemi, w którym umieszczone są zróżnicowane elementy krajobrazu – płaty i korytarze ($\approx$ **ocean**) Często warunkach w macierzy są niekorzystnych dla życia roślin i zwierząt

Płaty – nieliniowe, zróżnicowane powierzchnie krajobrazu.
Powierzchnia odmienna na tle otaczającego środowiska ($\approx$ **wyspy**)

*Gmina Kobierzyce –
lasz śródpolne*

*P.S. większość tych lasów jest
sztucznie nasadzona w XIX-XX w.
Więc → czas istnienia pŁatu (wyspy)*

Ekoton – strefę przejściową między co najmniej dwoma ekosystemami. Zamieszkują go organizmy charakterystyczne dla obu biocenoz (efekt styku) oraz takie, które są swoiste tylko dla tej strefy.

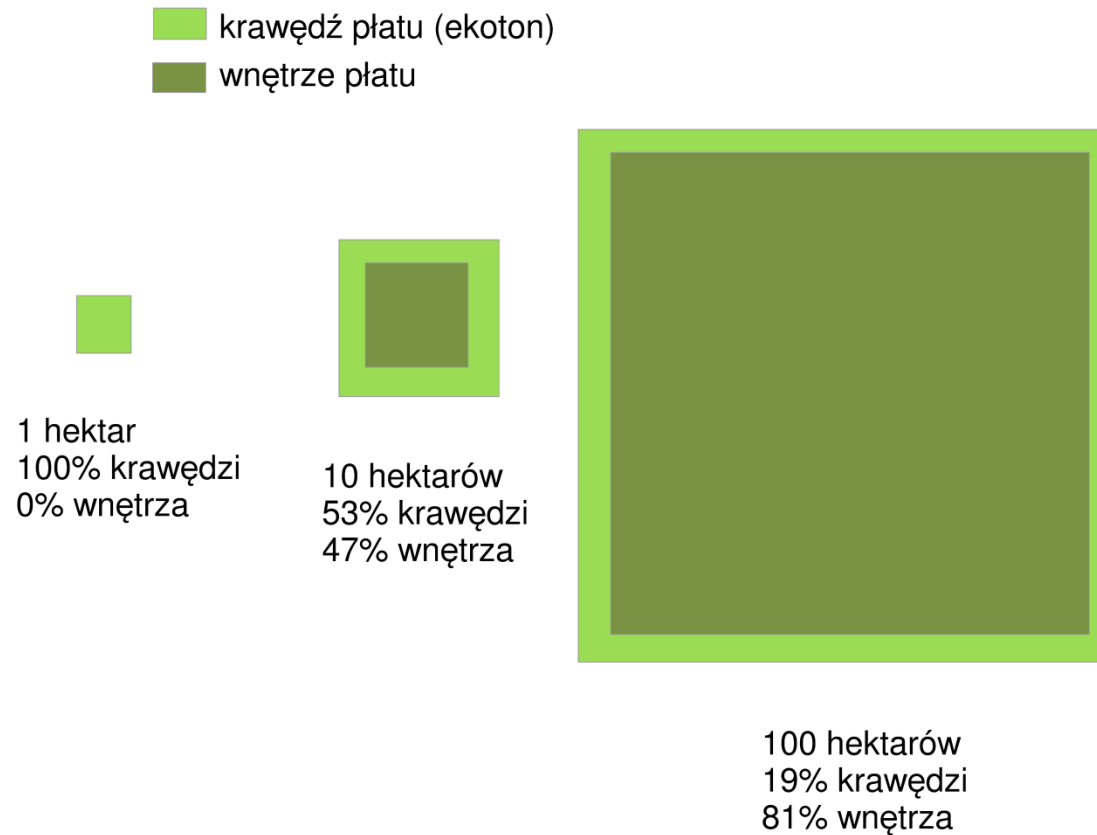

Fot: M & T Szymura

Krawędzie polany w lesie

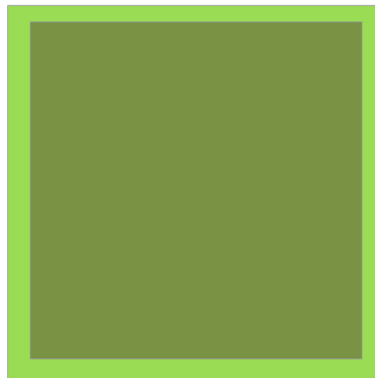
- **Efekt wielkości płatu**

→ stosunek powierzchni do obwodu

■ krawędź płatu (ekoton)
■ wnętrze płatu

kwadrat:
100 hektarów
19% krawędzi
81% wnętrza

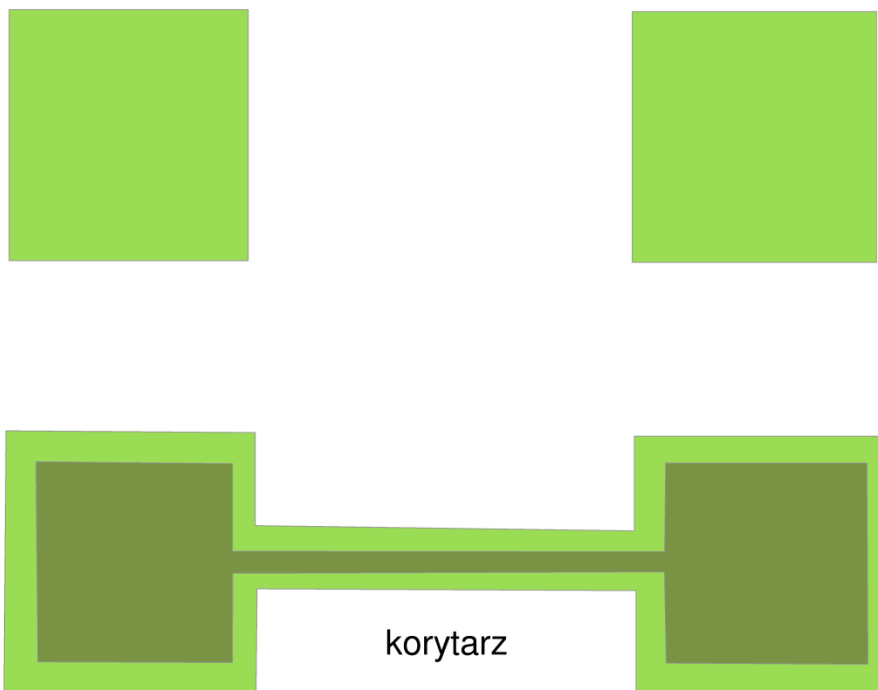
prostokąt:
100 hektarów
32% krawędzi
68% wnętrza

- **Efekt kształtu płatu**

→ stosunek powierzchni do obwodu

- **Efekt łączności płatów**

■ krawędź płatu (ekoton)
■ wnętrze płatu

Co może być korytarzem

- ścieżka
- droga
- żywopłot
- przydroże, przy płocie
- rowy melioracyjne
- szpalery drzew
- pasy zadrzewień
- brzegi cieków
- itd

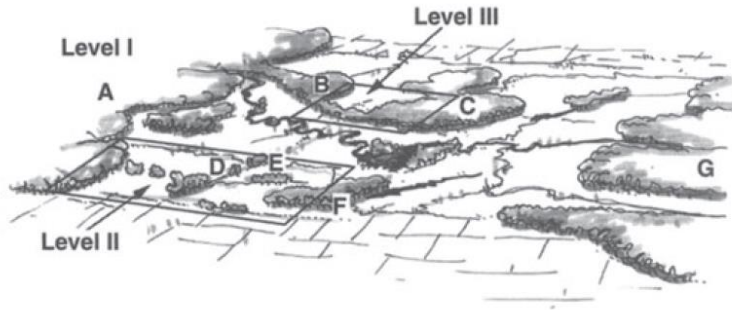
Do tej pory mowa była o korytarzach **strukturalnych** ale, z punktu widzenia praktycznego (np. ochrona przyrody) mogą też istnieć korytarze **funkcjonalne**, które zwiększają **łączność (connectivity)** krajobrazu

Ryc. 2. Łącuch siedlisk pomostowych. Nie stanowi on bezpośredniego połączenia, ale małe enklawy siedlisk mogą stanowić wyspy umożliwiające przenikanie organizmów między większymi płatami, a przez to przyczynić się do zachowania bioróżnorodności.

(a)

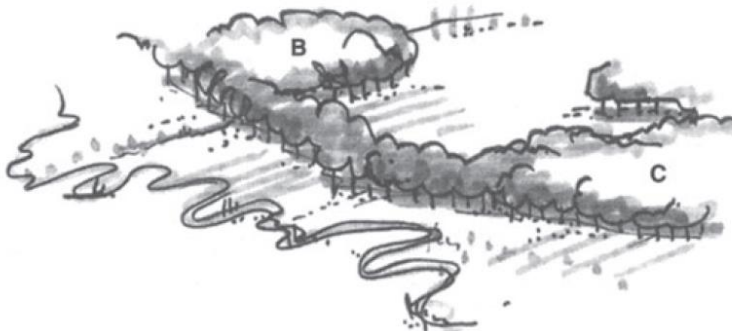
Skala nadregionalna (ang. *supraregional*).
Długość korytarza >10 km, szerokość 1 km.
Korytarz jest mozaiką różnych typów
użytkowania łączących obszary A i G. Korytarz
służy tylko do migracji

(b)

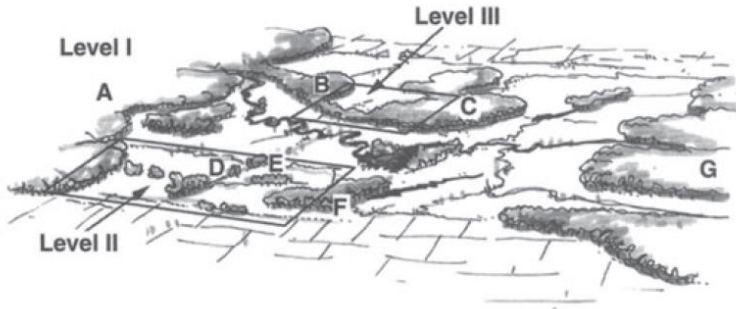
Skala regionalna. Długość korytarza 1-10 km,
szerokość 10m - 1 km. Korytarz łączy dwa płyty
A i F i tworzony jest przez specyficzny typ
(zadrzewiania/zakrzwienia). Możliwe są
nieciągłości jeżeli obecne są „stepping stones”
(płyty D, E)

(c)

Skala lokalna. Długość korytarz <1 km,
szerokość <10 m. Łączy dwa płyty (B i C) jest
ciągły i tworzony przez homogenne siedlisko
(zadrzewienie)

(a)

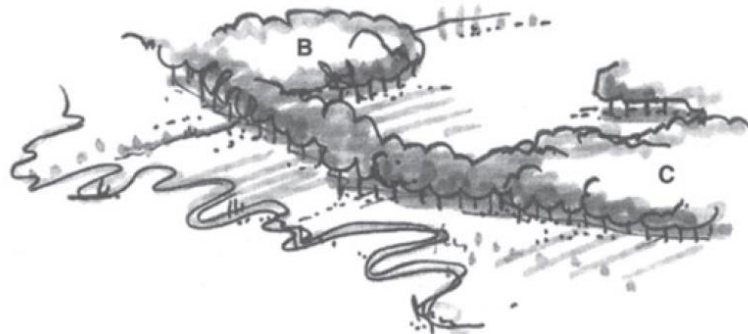
Korytarz funkcjonalny

(b)

Korytarz funkcjonalny

(c)

Korytarz strukturalny

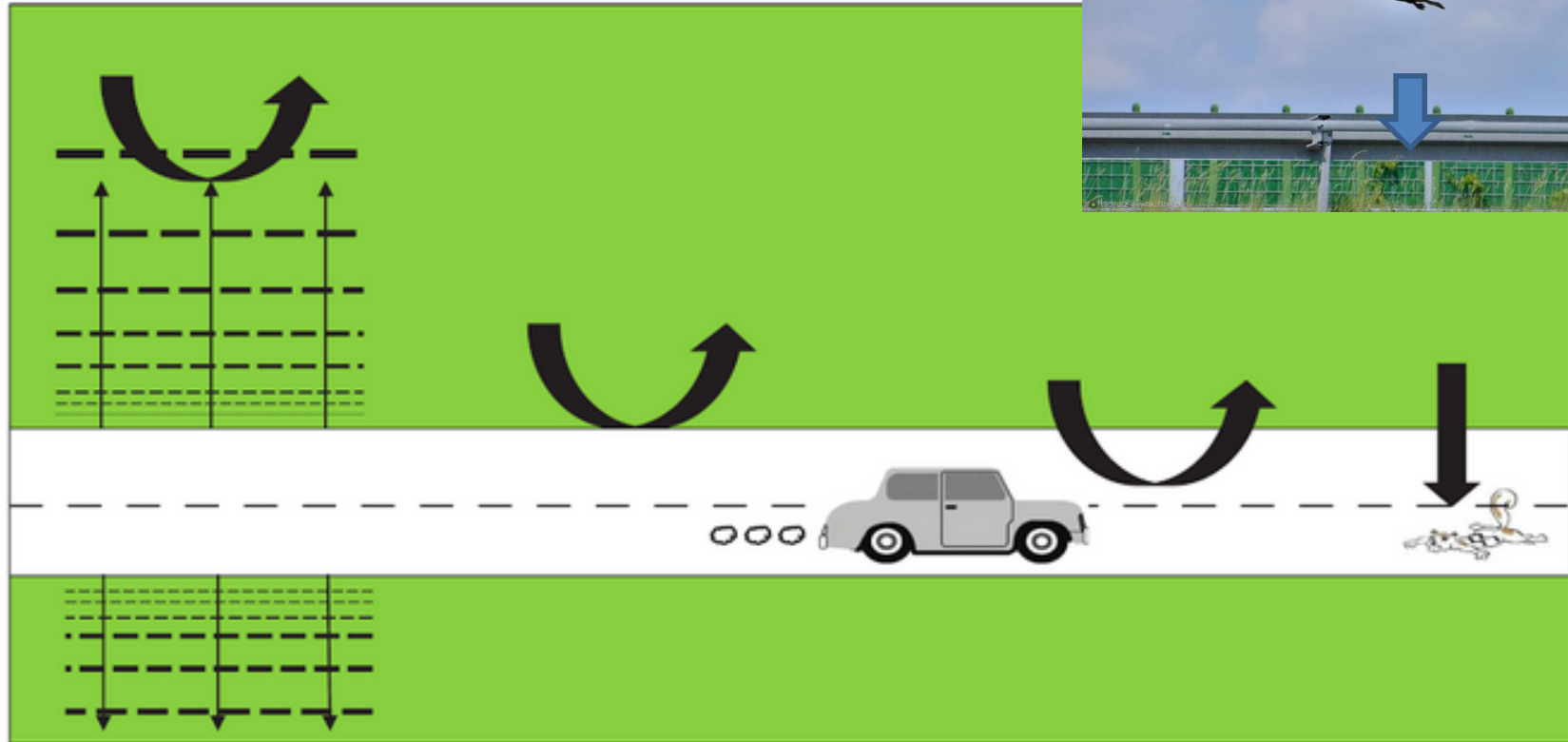
Fragmentacja krajobrazu: podział siedlisk, ekosystemów lub typów użytkowanie gruntu na mniejsze części (Forman 1995).

[tadeusz-gawlik.flog.pl]

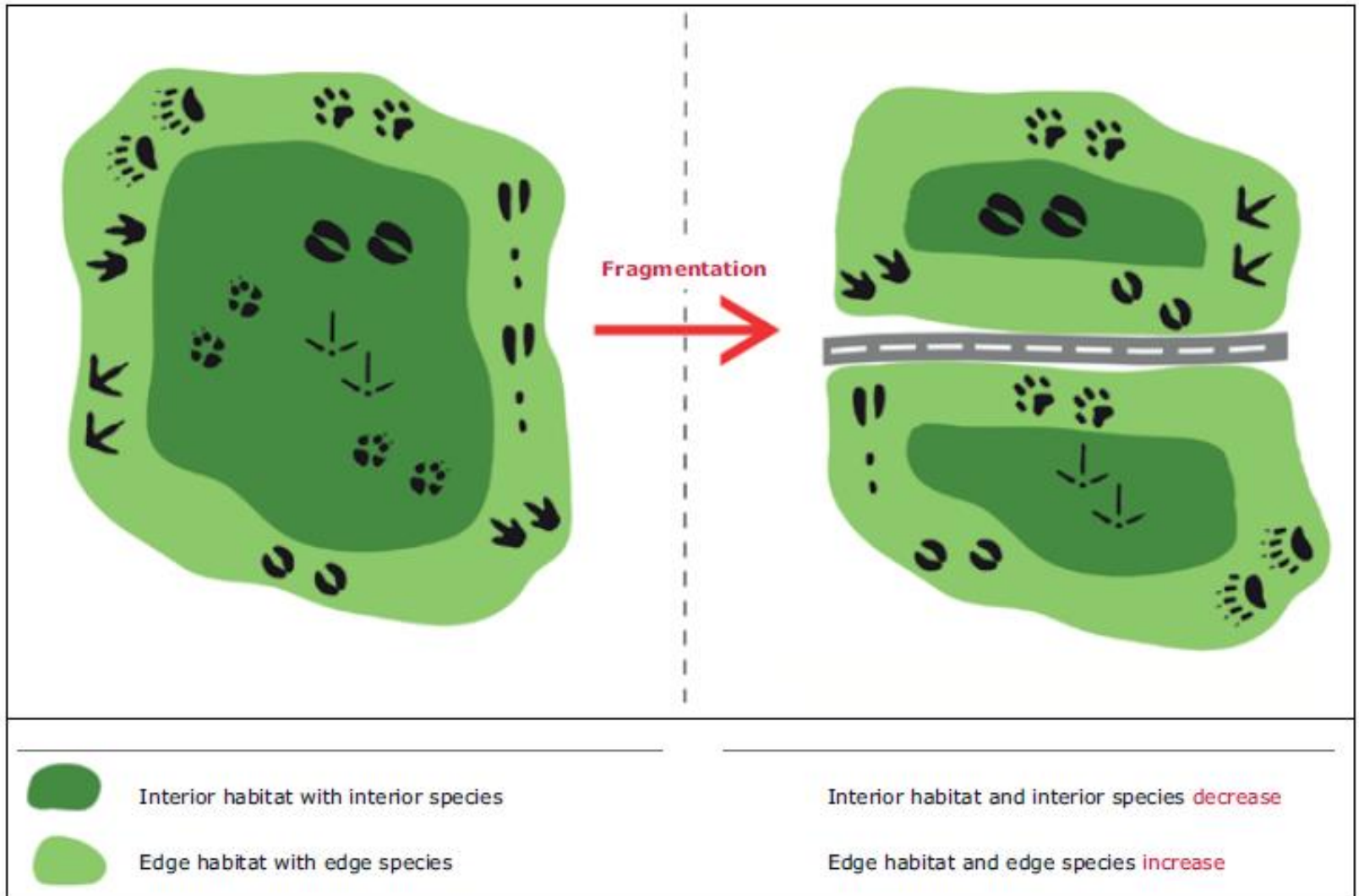

Avoidance of traffic disturbance
 ↑ Traffic density   ↑ Distance of avoidance

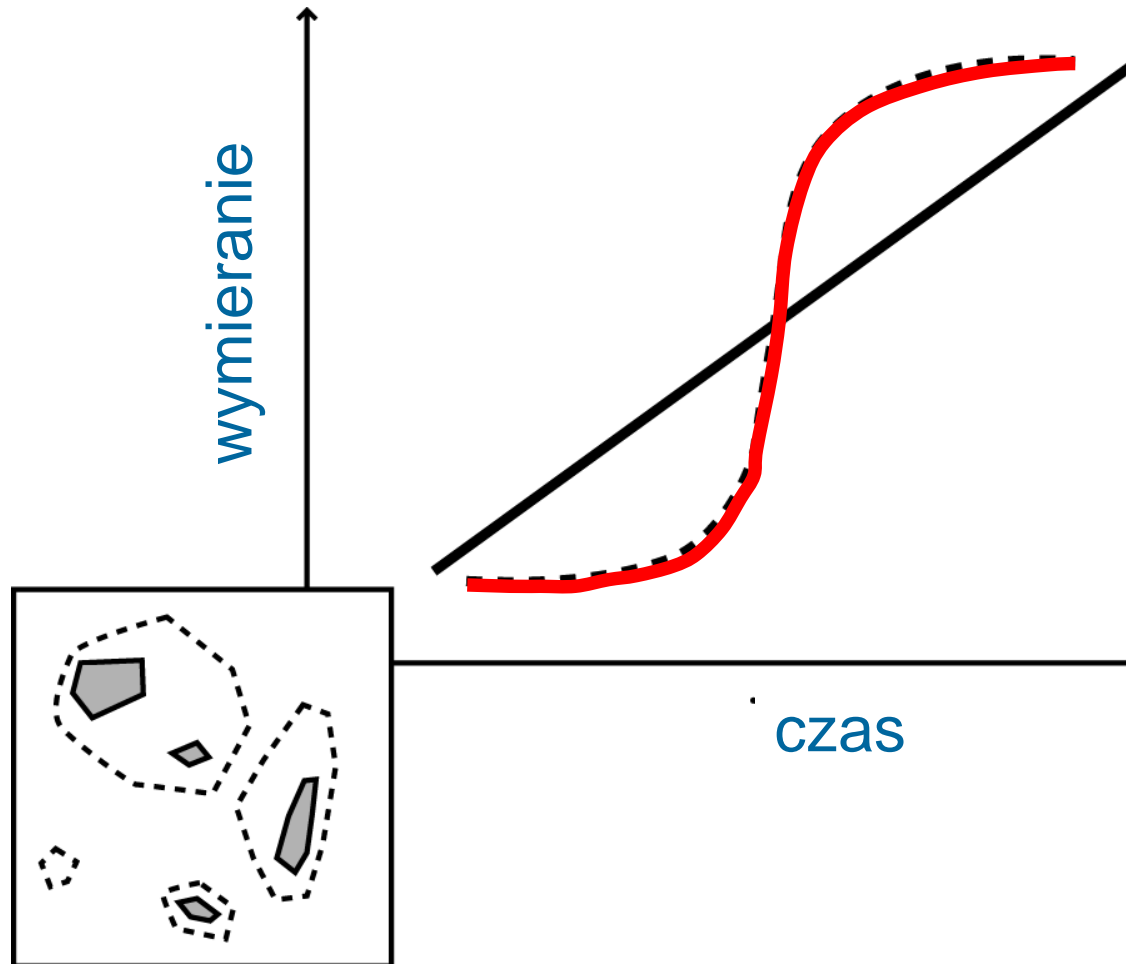
Road surface avoidance

Vehicle avoidance
 ↑ Traffic density   ↑ Vehicle avoidance

Attraction to roads
 roads

Wymieranie nie jest liniową funkcją czasu → **dług** wymierania

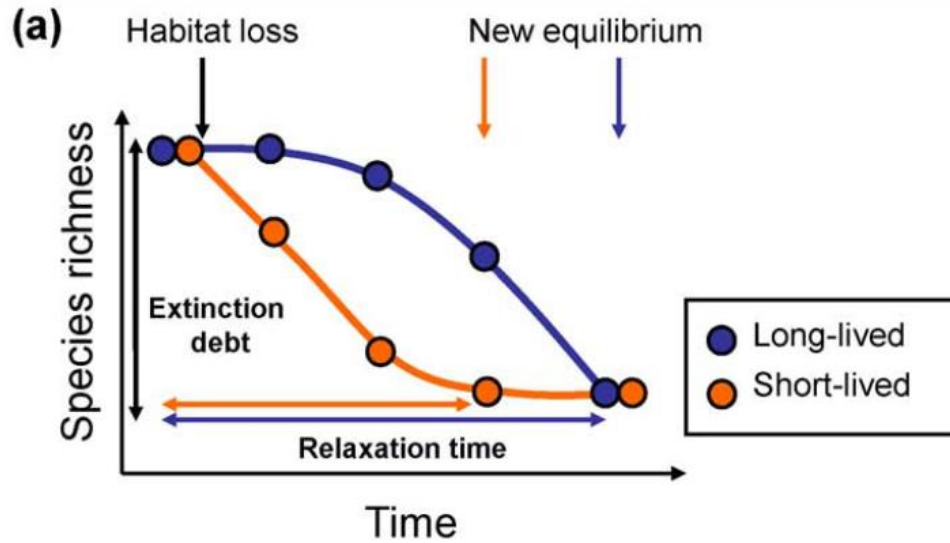

Dług wymierania (ang. *extinction debt*) – wymieranie gatunków oczekiwane w przyszłości a które jest wynikiem procesów zeszłych w przeszłości. Wynika ono z opóźnionej reakcji gatunków na zmiany.

Przykładowo długożyjące dorosłe drzewa mogą przetrwać wiele dziesiątków (setek lat) od momentu w którym wytwarzanie potomstwa przestało być możliwe.

Albo krócej: **opóźniony w czasie spadek bogactwa i liczebności gatunków w reakcji na zburzenia dokonujące się w siedliskach** (Tilman 1994)

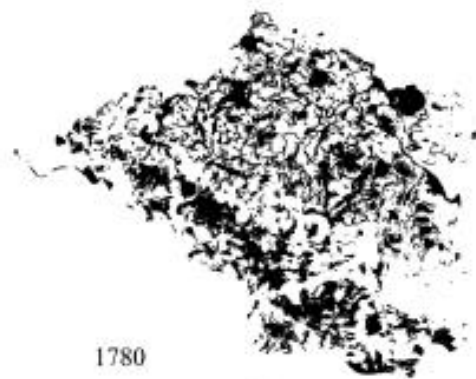

Extinction debt: a challenge for biodiversity conservation

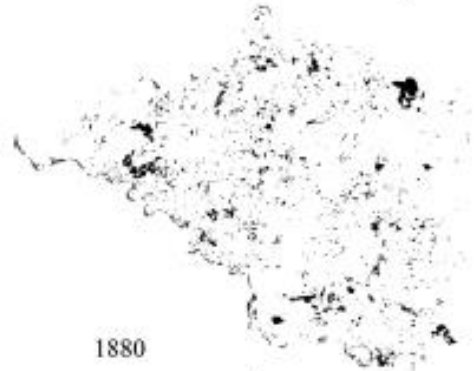
Mikko Kuussaari¹, Riccardo Bommarco², Risto K. Heikkinen¹, Avelina Helm³,
 Jochen Krauss⁴, Regina Lindborg⁵, Erik Öckinger², Meelis Pärtel⁶, Joan Pino⁶,
 Ferran Rodà⁶, Constanti Stefanescu⁷, Tiit Teder⁸, Martin Zobel⁹ and
 Ingolf Steffan-Dewenter⁴

W ekologii krajobrazu czas jaki jest potrzebny aby procesy zachodzące w płacie danego siedliska dostosowały się do nowych warunków. Przykładowo po zmniejszeniu powierzchni płatu liczba gatunków spadnie dopiero po jakimś czasie (**dług wymierania**) długość tego okresu to właśnie czas relaksacji.

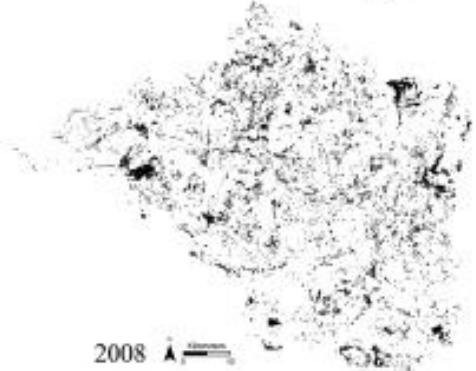
Relaxation time - time lag to extinction, extinction lag, time delay to extinction, time to extinction.

1780

1880

2008

Fig. 2. Extent of deciduous forests in the Prignitz region in NW Brandenburg, Germany, in the years 1780, 1880 and 2008.

Fig. 1. Location of the study area in Prignitz, Brandenburg, Germany.

Czas relaksacji roślinność runa lasów liściastych:

120-225 lat

Contents lists available at ScienceDirect

Biological Conservation

journal homepage: www.elsevier.com/locate/biocon

Herb layer extinction debt in highly fragmented temperate forests – Completely paid after 160 years?

Jens Kolk*, Tobias Naaf

Institute of Land the Systems, Leibniz Centre for Agricultural Landscape Research (ZALF), Eberswalder Straße 84, D-15374 Mittenberg, Germany

Czy przez dłuższy okres czasu może egzystować populacja w której współczynnik śmiertelności jest większy od rozrodczości (tzn. umiera więcej osobników niż się rodzi) ?

Tak: emigracja !

Nie wszystkie gatunki roślin są ekspansywne (inwazyjne)

Trzcina pospolita
(*Phragmites australis*)

nawłóć olbrzymia
(*Solidago gigantea*)

Naparstnica purpurowa (*Digitalis purpurea* L.) – roślina dwuletnia

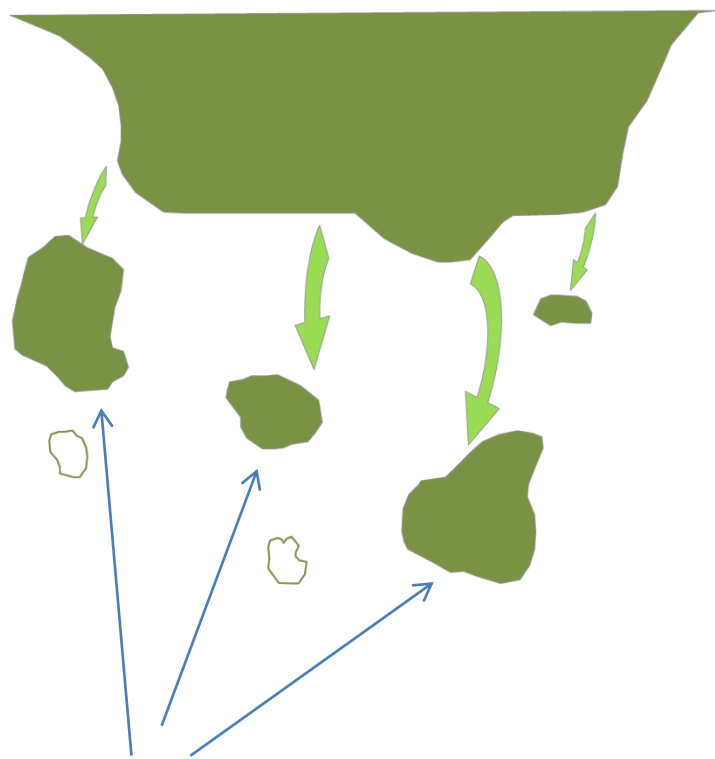

Populacje centralne: duże populacje w których współczynnik rozrodczości jest większy od śmiertelności. Z nich pochodzi większość emigrantów.

Populacje zależne: populacje w których współczynnik rozrodczości jest mniejszy od śmiertelności. Ich trwanie zależy od imigrantów przybywających spoza populacji

populacja centralna

populacja zależne

niepylak Apollo
(*Parnassius apollo*)

rozchodnik wielki
Sedum maximum

- Bennett, A.F. and Saunders, D.A., 2010. Habitat fragmentation and landscape change. *Conservation biology for all*, 93, pp.1544-1550.
- Cousins, S.A., Ohlson, H. and Eriksson, O., 2007. Effects of historical and present fragmentation on plant species diversity in semi-natural grasslands in Swedish rural landscapes. *Landscape ecology*, 22(5), pp.723-730.
- Federal Stream Corridor Restoration Handbook (NEH-653)
- Forman, R.T.T. 1995. *Land Mosaics: The Ecology of Landscapes and Regions*. Cambridge University Press, Cambridge, UK.
- Forman, R.T. and Godron, M., 1986. *Landscape ecology*. 619pp. Jhon Wiley & Sons, New York.
- Google Maps
- Górny M. Jędrzejewski W. 2011. Korytarze ekologiczne w Polsce. Międzynarodowa Konferencja Naukowo-techniczna Ochrona dziko żyjących zwierząt w projektowaniu i realizacji inwestycji transport owych – doświadczenia i problemy. ŁAGÓW 20-22.06.2011
[<http://korytarze.pl/upload/filemanager/Korytarze/Prezentacje%20pliki/2011-Gorny-Jedrzejewski-Korytarze-ekologiczne-w-Polsce.pdf>]
- Jaeger, J.A., Bowman, J., Brennan, J., Fahrig, L., Bert, D., Bouchard, J., Charbonneau, N., Frank, K., Gruber, B. and von Toschanowitz, K.T., 2005. Predicting when animal populations are at risk from roads: an interactive model of road avoidance behavior. *Ecological modelling*, 185(2-4), pp.329-348.
- Jaeger, J.A., Soukup, T., Schwick, C., Madriñán, L.F. and Kienast, F., 2011. *Landscape fragmentation in Europe*.
- Kolk, J. and Naaf, T., 2015. Herb layer extinction debt in highly fragmented temperate forests—Completely paid after 160 years?. *Biological Conservation*, 182, pp.164-172.
- Kuussaari, M., Bommarco, R., Heikkinen, R.K., Helm, A., Krauss, J., Lindborg, R., Öckinger, E., Pärtel, M., Pino, J., Roda, F. and Stefanescu, C., 2009. Extinction debt: a challenge for biodiversity conservation. *Trends in ecology & evolution*, 24(10), pp.564-571.
- Vos, C.C., Baveco, H. and Grashof-Bokdam, C.J., 2002. Corridors and species dispersal. In *Applying landscape ecology in biological conservation* (pp. 84-104). Springer, New York, NY.
- Wikimedia commons [<https://commons.wikimedia.org>]